

UDC 343.98

ISSN 0354-8872

ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES, BELGRADE – THE REPUBLIC OF SERBIA
KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA – REPUBLIKA SRBIJA

NBP

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW
ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA
Beograd, 2010

PUBLISHER

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 196 Cara Dušana Street, Zemun

EDITORSHIP

- Professor Dragoljub KAVRAN, PhD, Faculty of Law, Belgrade, President
kavran@sbb.rs, +381 11 324-1501
- Professor Claus ROXIN, PhD, Faculty of Law, Munchen,
mail@claus-roxin.de, +49(89)2180-2736
- Professor Gorazd MEŠKO, PhD, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor,
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si, 00386 13008300
- Professor Dušan POPOV, PhD, Polytechnic University, Temisoara,
dusan-popov@yahoo.com, 61/3-883-1756
- Professor Dejan ILIĆ, PhD, ARRI AG, Munich
dilic@arri.de, +49 (0)89 38091456
- Professor Miodrag KULIĆ, PhD, J.W. Goethe-Universitat, Frankfurt,
kulic@itp.uni-frankfurt.de, +49-69-798-22570
- Professor Željko NIKAĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
zeljko.nikac@kpa.edu.rs, +381 64 8927 654
- Professor Đorđe ĐORĐEVIĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
djordje.djordjevic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 220
- Professor Radovan RADOVANOVIĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
radovan.radovanovic@kpa.edu.rs, +381 64 8922 660
- Professor Slobodan JOVIČIĆ, PhD, Faculty of Electrical Engineering, Belgrade
jovicic@etf.rs, +381 11 322-9212
- Professor Srđan MILAŠINOVIĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
srdjan.milasinovic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 216

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief
Professor Goran B. MILOŠEVIĆ, PhD,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Crime-investigation and Forensics Editor
Professor Ljiljana MAŠKOVIĆ, PhD,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Police and Security Editor
Professor Đorđe ĐORĐEVIĆ, PhD,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER

Dragoslava MIČOVIĆ
Jasmina MILETIĆ

COMPUTER DESIGN

Siniša FILIPOVIĆ

INPRESS,
Belgrade

IMPRESSION
300 copies

PDF VERSION OF THE JOURNAL
www.kpa.edu.rs

Published three times a year

TABLE OF CONTENTS

Original scientific papers

UNAUTHORIZED DISCLOSURE OF SECRETS Milan Milošević	1-11
---	------

INFLUENCE OF CARDING FORUMS ON EXPANSION AND GLOBALIZATION OF CARD MISUSE ON THE INTERNET Vladimir Urošević, Sergej Uljanov	13-24
---	-------

Review papers

DIGITAL FORENSICS TOOLS Dragan Ranđelović, Tijana Bogdanović	25-47
---	-------

THE BEHAVIOURAL CONTEXT OF ACCIDENT PREVENTION IN THE WORKING AND LIVING ENVIRONMENT AND MANAGEMENT OF EXTRAORDINARY SITUATIONS Vesna Nikolić, Snežana Živković	49-60
--	-------

THE PLACE AND ROLE OF EUROPOL IN INTERNATIONAL POLICE COOPERATION Boban Simić, Željko Nikač	61-70
---	-------

POLICE ACTING WHEN SECURING A CRIME SCENE AS A PRECONDITION OF SUCCESSFUL FORENSIC IDENTIFICATIONS Milan Žarković, Oliver Lajić, Zvonimir Ivanović	71-86
--	-------

METHODS OF FINANCIAL INVESTIGATION IN FIGHTING ORGANIZED CRIME Goran Bošković, Darko Marinković	87-100
--	--------

INTELLIGENCE STRUCTURES OF TERRORIST AND CRIMINAL ORGANIZATIONS Saša Mijalković	101-114
--	---------

CHANGES IN CRIMINAL JUSTICE STATUS OF MINORS WITH SPECIAL ATTENTION TO CRIMINAL RESPONSIBILITY Ivan Joksić	115-126
--	---------

DECLARATION OF STATE OF EMERGENCY ACCORDING TO 2006 CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF SERBIA Dragutin Avramović	129-135
---	---------

IZDAVAČ

Kriminalističko-policijska akademija, Cara Dušana, 196, Zemun

UREĐIVAČKI ODBOR

Prof. dr Dragoljub KAVRAN, Pravni fakultet, Beograd, predsednik
kavran@sbb.rs, +381 11 324-1501

Prof. dr Klaus ROKSIN, Pravni fakultet, Minhen,
mail@claus-roxin.de, +49(89)2180-2736

Prof. dr Gorazd MEŠKO, Fakultet za varnostne vede, Univerzitet u Mariboru,
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si, 00386 13008300

Prof. dr Dušan POPOV, Politehnički fakultet, Temišvar,
dusan-popov@yahoo.com, 61/3-883-1756

Prof. dr Dejan ILIĆ, ARRI AG, Minhen,
dilic@arri.de, +49 (0)89 38091456

Prof. dr Miodrag KULIĆ, J.W. Goethe-Universitat, Frankfurt,
kulic@itp.uni-frankfurt.de, +49-69-798-22570

Prof. dr Željko NIKAČ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
zeljko.nikac@kpa.edu.rs, +381 64 8927 654

Prof. dr Đorđe ĐORĐEVIĆ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
djordje.djordjevic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 220

Prof. dr Radovan RADOVANOVIĆ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
radovan.radovanovic@kpa.edu.rs, +381 11 64 8922 660

Prof. dr Slobodan JOVIČIĆ, Elektrotehnički fakultet, Beograd
jovicic@etf.rs, +381 11 322-9212

Prof. dr Srđan MILAŠINOVIĆ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
srdjan.milasnovic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 216

IZDAVAČKI SAVET

Glavni i odgovorni urednik
Prof. dr Goran B. MILOŠEVIĆ,
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Urednik kriminalističko-forenzicke oblasti
Prof. dr Ljiljana MAŠKOVIĆ,
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Urednik policijsko-bezbednosne oblasti
Prof. dr Đorđe ĐORĐEVIĆ,
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

LEKTOR I KOREKTOR

Dragoslava MIČOVIĆ
Jasmina MILETIĆ

ELEKTRONSKA OBRADA I PRELOM

Siniša FILIPOVIĆ

INPRESS,
Beograd

TIRAŽ
300 primeraka

PDF VERZIJA ČASOPISA
www.kpa.edu.rs

Izlazi tri puta godišnje

SADRŽAJ

Originalni naučni radovi

NEOVLAŠĆENO OTKRIVANJE TAJNE Milan Milošević	1-11
---	------

UTICAJ KARDERSKIH FORUMA NA EKSPANZIJU I GLOBALIZACIJU ZLOUPOTREBE PLATNIH KARTICA NA INTERNETU Vladimir Urošević, Sergej Uljanov	13-24
---	-------

Pregledni radovi

ALATI ZA DIGITALNU FORENZIKU Dragan Ranđelović, Tijana Bogdanović	25-47
--	-------

BIHEVIORALNI KONTEKST PREVENCIJE NESREĆA U RADNOJ I ŽIVOTNOJ SREDINI I UPRAVLJANJA U VANREDNIM SITUACIJAMA Vesna Nikolić, Snežana Živković	49-60
--	-------

MESTO I ULOGA EVROPOLA U MEĐUNARODNOJ POLICIJSKOJ SARADNJI Boban Simić, Željko Nikač	61-70
---	-------

POLICIJSKO POSTUPANJE PRILIKOM OBEZBEĐENJA MESTA KRIVIČNOG DOGAĐAJA KAO PREDUSLOV ZA USPEŠNU FORENZIČKU IDENTIFIKACIJU Milan Žarković, Oliver Lajić, Zvonimir Ivanović	71-86
--	-------

METODI FINANSIJSKE ISTRAGE U SUZBIJANJU ORGANIZOVANOG KRIMINALA Goran Bošković, Darko Marinković	87-100
---	--------

OBAVEŠTAJNE STRUKTURE TERORISTIČKIH I KRIMINALNIH ORGANIZACIJA Saša Mijalković	101-114
---	---------

PROMENE U KRIVIČNOPRAVNOM STATUSU MALOLETNIKA SA POSEBNIM OSVRTOM NA KRIVIČNU ODGOVORNOST Ivan Joksić	115-126
---	---------

UVOĐENJE VANREDNOG STANJA PREMA USTAVU REPUBLIKE SRBIJE IZ 2006. GODINE Dragutin Avramović	127-135
--	---------

NEOVLAŠĆENO OTKRIVANJE TAJNE

*Milan Milošević

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Pravo na privatnost spada u red najvažnijih prava i sloboda čoveka i građanina s kraja XX i početka XXI veka. U skladu s tim, a polazeći od potrebe da se ljudska prava i sloboda identifikuju, kodifikuju i efikasno zaštite u nacionalnom pravnom sistemu, naš zakonodavac je inkriminisao neovlašćeno otkrivanje tajne. Polazeći od toga, u radu je analizirano zakonsko biće krivičnog dela iz člana 141. Krivičnog zakonika Republike Srbije, a učinjen je i odgovarajući osvrt na sadržinu lične i profesionalne (pozivne) tajne, odnosno na sličnosti i razlike između odavanja profesionalne i poslovne tajne. Na osnovu svega toga se može zaključiti da u Republici Srbiji podaci iz sfere privatnosti, koji s jedne strane predstavljaju ličnu, a s druge profesionalnu tajnu, uživaju solidnu legislativnu zaštitu, što je od nesumnjivog značaja za demokratski razvoj društva i predstojeće evropske integracije.

Cljučne reči: pravo na privatnost, lična tajna, profesionalna tajna, poslovna tajna, neovlašćeno odavanje, lekar, advokat.

1. Uvod

Poznato je da su ljudska prava univerzalna, neotuđiva, urođena i nedeljiva. Zbog toga je poštovanje ljudskih prava, kao osnovnih moralnih prava svih ljudi i neophodnog uslova za život s ljudskim dostojanstvom, postalo svojevrсни ideal i imperativ. Postavlja se, međutim, pitanje šta sve spada u ovu kategoriju, utoliko pre što se ljudska prava mogu posmatrati kao apsolutna, ograničena i kvalifikovana prava, ali i kao opoziva i neopoziva prava.

Nesporno je da u najznačajnija ljudska prava i slobode spadaju: zaštita prava na život; zaštita od ropstva; zaštita od genocida; zaštita od mučenja; sloboda misli; sloboda veroispovesti; sloboda izražavanja; sloboda štampe; sloboda kretanja; zabrana ponovnog suđenja zbog istog krivičnog dela; zabrana prinudnog rada; pravo azila; jednaka zaštita pred zakonom; pravo na okupljanje; pravo na udruživanje; pravo na nacionalnost;

* E-mail: milan.milosevic@kpa.edu.rs

pravo na zakonski postupak; pretpostavka nevinosti; pravo na odbranu ćutanjem; pravo na branioca itd. Sigurno je, takođe, da u red najvažnijih ljudskih prava spada i pravo na privatnost ličnosti (Grum, 2004).

Da bi se ostvarila, ljudska prava moraju da budu identifikovana i kodifikovana u okviru međunarodnog, regionalnog i nacionalnog pravnog sistema. Države i nacionalne izvršne vlasti, moraju imati zakonsku obavezu da ih poštuju prema međunarodnim, univerzalnim i regionalnim standardima, kao i po nacionalnom ustavu i zakonima.

Polazeći od toga, ljudska prava su proklamovana Opštom deklaracijom o pravima čoveka Generalne skupštine Ujedinjenih nacija iz 1948. godine (Službeni list FNRJ, 0/1948), Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950. godine (Službeni list SCG – Međunarodni ugovori, 9/2003, 5/2005), Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine (Službeni list SFRJ, 7/1971), i mnogim drugim međunarodnim aktima, a eksplicitno su utvrđena odredbama čl. 23–74 Ustava Republike Srbije (Službeni glasnik RS, 98/2006). Najzad, smatra se da propisivanje krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina u posebnom delu Krivičnog zakonika (Službeni glasnik RS, 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009) predstavlja konkretnu potvrdu ljudskih prava i sloboda, jer im pruža adekvatnu krivičnopravnu zaštitu.

To važi i za pravo na privatnost, koje se garantuje odgovarajućim ustavnim odredbama (npr. odredbom člana 42. Ustava Republike Srbije zajemčena je zaštita podataka o ličnosti), a krivičnopravno se štiti nizom krivičnih dela iz Glave XIV Krivičnog zakonika (KZS). U takve delikte svrstavamo, pre svega, neovlašćeno otkrivanje tajne iz člana 141, a isto važi i za: narušavanje nepovredivosti stana (član 139); potivzakonito pretresanje (član 140); povredu tajnosti pisma i drugih pošiljki (član 142); neovlašćeno prisluškivanje i snimanje (član 143); neovlašćeno fotografisanje (član 144); neovlašćivanje objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (član 145); i neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (član 146).

2. Lična tajna

Logičko i sistemsko tumačenje odredbe člana 141. KZS nedvosmisleno ukazuju da kod krivičnog dela neovlašćenog otkrivanja tajne zaštitni objekt predstavlja lična tajna, odnosno pravo na privatnost kao jedno od najvažnijih sloboda i prava čoveka i građanina s kraja XX i početka XXI veka. Po izričitom stavu zakonodavca Republike Srbije, ovo delo može izvršiti samo advokat, lekar ili drugo lice koje neovlašćeno otkrije profesionalnu tajnu, tj. podatke koje je saznalo u vršenju svog poziva.

Smatra se da ovde postoje opravdani i društveni i lični interes da se ne vrši neovlašćeno saopštavanje i onoga što predstavlja ličnu tajnu pojedinca, tj. onoga što je on poverio određenim licima u ostvarenju nekog svog prava ili interesa, te da se zaštita lične tajne ostvaruje upravo inkriminisanjem odavanja profesionalne tajne. Iako je određena korelacija između lične i profesionalne (pozivne) tajne sasvim evidentna, ovo pitanje ipak zasluđuje analitički osvrt.

Pod tajnom se, u teoriji uopšte, podrazumeva podatak koji je poznat i koji sme biti poznat samo određenom broju lica. U pravnoj teoriji tajna se definiše uz pomoć dva elementa: faktičkog i normativnog. Faktički element se ogleda u tome što je podatak

[2] NBP • Žurnal za kriminalistiku i pravo

poznat samo određenom krugu lica, a normativni element zahteva da podatak bude poznat samo određenom krugu lica, s tim da postoje određene (društvene) pravne norme koje zabranjuju i štite iznošenje podataka izvan tog kruga lica (Zabel, 1970).

Slično shvatanje prisutno je i u aktuelnoj legislativi Republike Srbije. Tako se, po odredbama čl. 2. i 3. Zakona o tajnosti podataka (Službeni glasnik RS, 104/2009), tajnim podatkom smatra podatak od interesa za Republiku Srbiju koji je zakonom, drugim propisom ili odlukom nadležnog organa donesenom u skladu sa zakonom, određen i označen određenim stepenom tajnosti. S druge strane, tajnim podatkom ne smatra se podatak koji je označen kao tajna radi prikrivanja krivičnog dela, prekoračenja ovlašćenja ili zloupotrebe službenog položaja ili drugog nezakonitog akta ili postupanja organa javne vlasti.

Zavisno od sadržine konkretnog podatka i stepena njegove poverljivosti, možemo govoriti o državnoj, vojnoj, službenoj, poslovnoj (uključujući berzansku), profesionalnoj i ličnoj tajni. Pod ličnom tajnom se podrazumeva svaka činjenica koju je neko lice, koje vrši svoj poziv, saznalo od građanina kome pruža svoju uslugu, ili koju je zapazilo kod građanina kada mu je pružena usluga. Međutim, svaka činjenica saznata u izvršenju poziva neće predstavljati tajnu, već samo ona za koju postoji interes građanina da bude neotkrivena (Jovanović, 1973).

Činjenice koje predstavljaju ličnu tajnu mogu biti najraznovrsnije. To su najčešće činjenice koje se odnose na neke osobine ličnosti (na primer, neke njegove telesne, odnosno duševne nedostatke) ili, pak, na neke njegove misli, ideje ili postupke. Njih treba razlikovati od činjenica koje se iznose ili pronose izvršenjem krivičnog dela iznošenja ličnih i porodičnih prilika (član 172. KZS). Krivično delo iznošenja ličnih i porodičnih prilika jeste krivično delo protiv časti i ugleda, pa stoga činjenice, koje se izvršenjem ovog krivičnog dela iznose ili pronose, moraju biti takve da škode časti i ugledu lica na koje se odnose. Činjenice koje se neovlašćeno otkrivaju izvršenjem ovih krivičnih dela nisu takve da škode časti i ugledu. One mogu biti takve da izazivaju stid kod pasivnog subjekta ili, pak, da izazivaju sažaljenje kod onih koji za njih čuju, ali to nije isto što i povreda časti i ugleda. Na primer, polna nemoć može izazvati stid i sažaljenje, ali ne mora predstavljati povredu časti i ugleda, ako se o tome ne govori u nameri omalovažavanja (Atanacković, 1985).

Tajnom se smatra i ono što je saznato u vršenju poziva, a lice na koje se to odnosi ne želi da se s tim upozna i druga lica. Međutim, kad su u pitanju tzv. lične tajne, to moraju biti činjenice iz života nekog lica koje se objektivno mogu smatrati tajnom, a ne zato što to lice ne želi da to drugi sazna. Da li je takva činjenica objektivno lična tajna, određuje se u svakom konkretnom slučaju prema njenoj sadržini i štetnosti posledica koje bi nastale nakon otkrivanja (Lazarević et al., 2004).

3. Profesionalna tajna

Već je istaknuto da objekt krivičnog dela neovlašćenog otkrivanja tajne predstavlja lična tajna kao atribut slobode ličnosti i prava ličnosti na nepovredivost intimne sfere njenog života. Međutim, objekt ovog krivičnog dela je i tzv. pozivna ili profesionalna tajna.

Postoje određene profesije koje se sastoje u pružanju stručne pomoći. Potpuno i kvalitetno pružanje ove pomoći ponekad zahteva da lice koje pruža pomoć sazna za

određene činjenice koje predstavljaju ličnu tajnu onoga ko tu pomoć traži. Da bi se pojedinci nesmetano obraćali za ovu pomoć, potrebno je da budu sigurni da će lica kojima se za pomoć obraćaju, čuvati njihovu ličnu tajnu. Ako u to ne bi bili sigurni – onda se za tu pomoć redovno ne bi ni obraćali. Na taj način bila bi dovedena u pitanje društvena korisnost pa i sama društvena opravdanost i celishodnost profesije u celini. Ako je svrha jedne profesije da određenu stručnu pomoć pruža svima kojima je ona potrebna – onda je jasno da ta svrha u ovom slučaju ne bi bila postignuta. Zbog toga su lica koja vrše određenu profesiju dužna da čuvaju ličnu tajnu koju su u vršenju te profesije saznala, ne samo u interesu pojedinca već i u interesu profesije kao društveno korisne delatnosti (Atanacković, 1985).

Poznato je da se čuvanje profesionalne tajne reguliše opštim zakonskim pravilima, zatim posebnim zakonskim pravilima kojima se reguliše određena profesija, potom profesionalnim pravilima strukovnih udruženja, odnosno komora (advokatske, lekarske i dr.) i, na kraju, pravilima krivičnog zakonodavstva. Takođe je poznato da odavanje profesionalne tajne povlači za sobom disciplinsku odgovornost (npr. pred sudom časti), ali da može povući i građansku, pa i krivičnu odgovornost.

Sledstveno tome, a imajući u vidu da u savremenim uslovima u gotovo svim profesijama dominira timski rad, postavlja se pitanje – ko je sve dužan da čuva podatke koji po svojoj suštini predstavljaju profesionalnu tajnu?

Polazeći od premise da bi tajnost podataka morala biti ograničena samo na ona lica kojima je zbog njihovog rada potrebna, odnosno na ona lica koja za podatak saznaju ili mogu saznati u postupku vršenja svoje profesije, nesporno je da su profesionalnu tajnu dužni da čuvaju pre svih sami nosioci profesija, jer su oni najčešće u prilici da saznaju profesionalnu tajnu od korisnika profesionalnih usluga. Smatra se, takođe, da istu dužnost imaju i pomoćnici i saradnici nosilaca profesija. U predmetni krug lica ulaze i zaposleni, u svojstvu personala (pomoćno osoblje) kod fizičkih i pravnih lica koja su registrovana za pružanje usluga datih profesija. Nesumnjivo je da su i profesionalne komore dužne da sve podatke, činjenice i okolnosti za koje su saznale u postupku odlučivanja o pojedinim predmetima komore, čuvaju kao poverljive (Dabić, 2008).

Tako na primer, poštovanjem lekarske tajne lekar čuva ugled bolesnika i izgrađuje svoj lični autoritet kroz poverenje koje bolesnik iskazuje u toku lečenja. Kao jedan od najstarijih oblika profesionalne tajne, lekarska tajna podrazumeva obavezu svakog lekara da po saznanju nekih činjenica kroz anamnezu, objektivni pregled i ostala ispitivanja i lečenje, činjenice o bolesniku neprekidno čuva kao tajnu. Obaveza čuvanja tajne odnosi se i na drugo medicinsko i nemedicinsko osoblje (zdravstvene radnike) uključeno u proces lečenja bolesnika i na one koji po službenoj dužnosti dolaze do podataka o pacijentu, a koji su obuhvaćeni lekarskom tajnom. Šta više, u nekim zemljama sveta, kao što je na primer Švajcarska, ne samo specijalizanti i stažisti, već i studenti medicine, podležu krivičnoj odgovornosti u slučaju da odaju podatke o nekom bolesniku, koje su prikupili u toku studentske prakse ili nastave.

Najzad, pojam profesionalne (pozivne) tajne treba dosledno razlikovati od pojma poslovne tajne, bez obzira na to što se ona u uporednom pravu ponekad shvata i kao podvrsta poslovne tajne. Tako na primer, prema članu 27 i 132 hrvatskog Zakona o zaštiti tajnosti podataka iz 1996. godine, profesionalnu tajnu predstavljaju podaci o

ličnom i podrodičnom životu koje saznaju sveštenici, advokati, zdravstveni i socijalni radnici, i druge osobe (javni beležnik, psiholog i sl.) u obavljanju svog poziva. Zaštitom takvih informacija očigledno se ne štiti konkurentnost na tržištu već, pre svega, sfera privatnosti pojedinaca i porodica.

Po autentičnom tumačenju, poslovnom tajnom smatraju se podaci i dokumenti koji su zakonom, drugim propisom ili dokumentom nadležnog organa, donetog na osnovu zakona, proglašeni poslovnom tajnom čije bi odavanje prouzrokovalo, ili bi moglo da prouzrokuje, štetne posledice za preduzeće ili drugi subjekt privrednog poslovanja (član 240. st. 4 KZS). Prema tome, lako je uočljiva distinkcija između poslovne i profesionalne tajne, koju shvatamo kao ličnu tajnu saznatu u vršenju poziva, a koju prema propisima službe ili etičkim normama nije dozvoljeno saopštavati drugima.

4. Elementi bića krivičnog dela

Krivično delo neovlašćenog odavanja tajne ima samo jedan oblik ispoljavanja, koji se sastoji u neovlašćenom otkrivanju lične, odnosno profesionalne tajne, od strane lekara, advokata ili drugog lica, koja je saznata u sklopu vršenja poziva (čl. 141. st. 1. KZS).

Iz zakonskog opisa proizlazi da izvršilac ovog krivičnog dela može biti samo lice koje vršenjem svog poziva dolazi do saznanja ličnih tajni lica s kojima postupa u smislu pacijenta, klijenta, i sl. Nesporno je da u tu kategoriju spadaju: lekar, advokat, sveštenik, agent osiguranja, javni beležnik, psiholog, socijalni radnik, medicinski tehničar, advokatski pripravnik i dr. Smatramo da saopštavanje zaštićenih podataka i informacija o klijentima neovlašćenim licima, od strane izvršioca poslova privatnog obezbeđenja (telohranitelja, čuvara objekta i sl.), takođe predstavlja neovlašćeno otkrivanje profesionalne tajne. Nasuprot tome, saopštavanje zaštićenih podataka i informacija o klijentima neovlašćenim licima, od strane privatnih detektiva, po prirodi stvari jeste odavanje poslovne tajne.

Na ovakav zaključak ukazuju i rešenja iz uporednog prava. Tako se iz odredbe člana 24. Zakona o detektivskoj delatnosti iz 2005. godine uočava da se crnogorski zakonodavac opredelio za rešenje po kojem se podaci koje je privatni detektiv prikupio u vršenju ugovorenog posla ne smatraju profesionalnom, nego poslovnom tajnom. Za isto rešenje se, s punim pravom, opredelio i zakonodavac Republike Srpske u član 47. Zakona o agencijama za obezbeđenje lica i imovine i privatnoj detektivskoj delatnosti iz 2002. godine. Naime, imajući u vidu delikatnost saznanja do kojih dolazi u obavljanju svoje delatnosti, ali i samih metoda prikupljanja podataka, sasvim je logično da se podaci koje je detektiv prikupio u vršenju ugovorenog posla smatraju poslovnom tajnom, koja se mora čuvati ne samo u toku već i nakon izvršenja posla.

Za razliku od drugih krivičnih dela usmerenih protiv prava na privatnost kao što su, na primer, povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki iz člana 142 KZS ili neovlašćeno prisluškivanje i tonsko snimanje iz člana 143 KZS, kod krivičnog dela neovlašćenog otkrivanja tajne – samo saznavanje tajne ne predstavlja krivično delo. Reč je o tajni koju saznaje advokat, zdravstveni radnik ili drugo lice u vršenju svoga poziva, a koju im pasivni subjekt sam saopštava, ili im svesno dopušta da za nju saznaju (pregledom, uvidom u spise, i sl.). Delikt nastaje tek onda kada se takva tajna trećem licu neovlašćeno saopšti.

U teoriji ipak ne postoji jedinstven stav o tome da li način na koji je učinilac saznao za ličnu tajnu pasivnog subjekta može uticati na njenu podobnost da postane objekt ovog krivičnog dela? Drugim rečima, sporno je da li takvi podaci bezuslovno predstavljaju profesionalnu tajnu?

Tako, po jednom shvatanju, nije važno na koji je način učinilac („nosilac slobodne profesije“) saznao podatak koji predstavlja profesionalnu tajnu: usmeno, pisanim putem, putem slike ili određenim znakovima, u kancelariji (ordinaciji, kabinetu, birou), na ulici, na nekom prijemu, ili u okviru opšteg razgovora između nosioca slobodne profesije i korisnika profesionalne usluge. Jedino je nužno da saopštavanje tog podatka, koji predstavlja profesionalnu tajnu, bude u neposrednoj funkcionalnoj vezi sa vršenjem slobodne profesije i da je taj podatak dat licu koje ima svojstva nosica slobodne profesije (Dabić, 2008).

Po drugom shvatanju, tajna mora biti saznata striktno u vršenju poziva. Iz toga proizlazi da krivično delo neće postojati ako je tajna saznata od istih lica, ali ne u vršenju poziva već kakvom drugom prilikom ili na koji drugi način. Prema tome, krivično delo neće postojati ako je činjenica licu saopštena u poverenju, kao poznaniku itd. (Tahović, 1953).

U pogledu vinosti izvršioca neophodan je umišljaj, što znači da učinilac mora imati svest da vrši otkrivanje tajne koju je saznao u vršenju svog poziva, te da ima volju da je otkrije. Konkretnije posmatrano, kod učinioca mora postojati svest da se odaju podaci koji predstavljaju profesionalnu (pozivnu) tajnu za učinioca i, istovremeno, ličnu tajnu za pasivnog subjekta.

5. Osnovi za isključenje protivpravnosti

Po svojoj prirodi, neovlašćeno otkrivanje tajne je trenutno krivično delo, što znači da je svršeno u momentu kada su podaci koje predstavljaju profesionalnu tajnu, od strane advokata, lekara ili drugog odgovarajućeg lica saopšteni nepozvanom licu, tj. bilo kom licu koje nije ovlašćeno da dolazi do podataka koji predstavljaju ličnu tajnu za pasivnog subjekta ovog krivičnog dela. S druge strane, krivično delo neovlašćenog otkrivanja tajne neće postojati ako je samo otkrivanje činjenica koje predstavljaju ličnu tajnu izvršeno tako da lice na koje se te činjenice odnose ostane nepoznato (na primer, opisom izloženim u nekom stručnom radu ili u nekom referatu).

Radnja krivičnog dela je otkrivanje tajne saznate u vršenju poziva. To se čini usmenim ili pismenim saopštavanjem drugom licu, ali su mogući i drugi načini izvršenja, kao što je omogućavanje uvida u dokumentaciju koja sadrži tajnu, predaja spisa, pokazivanje i sl. Podaci koji su predmet otkrivanja jesu podaci o ličnosti, njegovim svojstvima, zdravstvenom stanju, odnosima u porodici ili sa drugim licima i svi drugi podaci koji spadaju u sferu privatnosti pasivnog subjekta. Pri tome je dovoljno da je tajna otkrivena i samo jednom licu, koje takođe može spadati u krug lica koja su dužna da čuvaju tajnu. Ako je ista tajna otkrivena više puta i različitim licima, postojaće sticaj ovog dela sa mogućnošću primene konstrukcije produženog krivičnog dela (Lazarević et al., 2004).

Otkrivanje ličnih tajni treba da je učinjeno neovlašćeno. O neovlašćenom otkrivanju tajni govorimo onda kada ne postoji neki osnov koji dozvoljava ili opravdava otkrivanje tajne. U tom slučaju se takav osnov predstavlja okolnost koja isključuje protivpravnost

dela. Između ostalih, takav osnov može biti pristanak lica na koje se odnose kontroverzni podaci, ili neko zakonsko ovlašćenje koje oslobađa obaveze čuvanja tajne. Drugim rečima, krivično delo neovlašćenog otkrivanja tajne neće postojati ako je lice koje je otkrilo ličnu tajnu bilo za to ovlašćeno pa čak i dužno. U tom smislu i Krivični zakonik predviđa da ne postoji ovo krivično delo ako je otkrivanje lične tajne učinjeno u opštem interesu ili u interesu drugog lica koji je od većeg značaja od interesa čuvanja tajne (član 141. st. 2 KZS).

Otkrivanje tajne u opštem interesu postoji kad se njeno saopštavanje drugom čini da bi se na taj način zaštitio interes individualno neodređenog i većeg broja lica. To može biti naročito slučaj sa upoznavanjem nadležnih zdravstvenih organa sa postojanjem teške zarazne bolesti kod nekog lica ili sa obaveštenjem nadležnih organa da se priprema izvršenje nekog teškog krivičnog dela i sl. Opšti interes mora biti konstituisan nekim propisom ili drugim pravnim aktom (npr. iz oblasti zdravstva, rada državnih organa i dr.), koji obavezuje određena lica da otkriju tajnu, a ne da to bude stvar procene suda. Tako na primer, kao što je zakonska je obaveza građana, koja važi i za branioca, da prijave pripremanja teškog krivičnog dela, tako i odgovarajući zdravstveni propisi obavezuju lekara da obavesti nadležni državni organ kad sazna za određene zarazne bolesti.

U drugom slučaju su u sukobu dva interesa od kojih je jedan pretežniji i zakon, normalno, daje primat pretežnijem interesu. Faktičko je, međutim, pitanje koji je interes pretežniji u konkretnom slučaju, i to je stvar objektivne ocene suda. U svakom slučaju, pretežniji je interes da se tajna otkrije kad bi štetne posledice, koje bi nastale nakon neotkrivanja, bile veće od štetnih posledica koje bi nastale otkrivanjem. U oba ova slučaja socijalnoetički je opravdano da se povredi obaveza čuvanja profesionalne tajne, koja se, takođe, prevashodno zasniva na socijalnoetičkim osnovama (Lazarević et al., 2004).

Prema tome, pod opštim interesom treba podrazumevati interes celine ili neodređenog broja lica da tajna bude otkrivena. Neće se smatrati da je otkrivanje tajne izvršeno u opštem interesu ako je ono izvršeno iz nekih drugih pobuda. Ako se otkrivanje tajne vrši u interesu određenog drugog lica, krivično delo neće postojati samo ako se tajna saznata u vršenju svog poziva otkriva samo njemu, neposredno ili preko drugih lica, ali tako da ona ne postane opšte poznata. Razlog za to je što se ovde ne radi o opštem interesu već samo o interesu određenog lica (Tahović, 1953).

Sankcija zaprećena izvršiocu neovlašćenog otkrivanja tajne, jeste novčana kazna ili zatvor od 30 dana do jedne godine. S tim u vezi, smatramo da je kazna zaprećena za krivično delo neovlašćenog otkrivanja tajne sasvim adekvatna i primerena ovom i drugim blažim oblicima ugrožavanja prava na privatnost ličnosti. Tako je, na primer, identična kazna predviđena i za osnovni oblik izvršenja krivičnog dela narušavanja nepovredivosti stana iz člana 139. KZS, kao i za prvi teži oblik krivičnog dela iznošenja ličnih i porodičnih prilika iz člana 172. KZS (iznošenje ličnih i porodičnih prilika putem sredstava javnog informisanja ili na javnom skupu). Najzad, identična sankcija predviđena je za neovlašćeno otkrivanje tajne i u zakonodavstvima nekih zemalja iz okruženja (na primer, za istoimeno krivično delo iz člana 171. Krivičnog zakonika Republike Crne Gore).

6. Predlog oštećenog kao pretpostavka za krivični progon

Krivično gonjenje za delikt neovlašćenog otkrivanja tajne preduzima se od strane javnog tužioca kao ovlašćenog tužioca, ali samo i isključivo po predlogu oštećenog. Ovakvo rešenje postoji od stupanja na pravnu snagu Krivičnog zakonika 2006. godine, dok se pre toga gonjenje preduzimalo od strane privatnog tužioca. Aktuelno opredeljenje zakonodavca ipak ne predstavlja apsolutnu novinu u našoj legislativi. Naime, rešenje po kome je predlog oštećenog pretpostavka za krivični progon kod neovlašćenog otkrivanja tajne bilo je prisutno i u ranije važećem jugoslovenskom Krivičnom zakoniku, odnosno, primenjivalo se u praksi sve do stupanja na snagu Krivičnog zakona SR Srbije (1977) kojim je bilo propisano da se za ovo delo goni po privatnoj tužbi.

U svakom slučaju, predlog oštećenog za krivično gonjenje izvršioca neovlašćenog otkrivanja tajne predstavlja bitnu procesnu pretpostavku, budući da je odredbama aktuelnog Zakonika o krivičnom postupku (*Službeni list SRJ*, 70/2001, 68/2002; *Službeni glasnik RS*, 58/2004, 85/2005, 115/2005, 46/2006, 49/2007, 122/2008, 20/2009, 72/2009), propisano da javni tužilac ne može da zahteva sprovođenje istrage niti da podigne neposrednu optužnicu, odnosno optužni predlog dok oštećeni ne stavi pomenuti predlog (član 215. ZKP). Osim toga, postojanje predloga oštećenog za krivično gonjenje izvršioca neovlašćenog otkrivanja tajne, neophodan je uslov i za održavanje postupka u toku. To znači da će, u slučaju da oštećeni odustane od predloga za krivično gonjenje, sud morati da okonča postupak donošenjem posebnog rešenja o obustavi postupka (ako je odustao pre glavnog pretresa) ili tzv. procesnom, odbijajućom presudom (ako je odustao na glavnom pretresu).

Smatra se da je *ratio legis* instituta krivičnog gonjenja po predlogu oštećenog dvostruk. S jedne strane, tako se štite interesi oštećenog, koji svojom voljom odlučuje da li će doći do započinjanja i vođenja krivičnog postupka za krivično delo kod kojeg je, mada se njime vređa i određeni javni interes, ipak primaran interes samog pasivnog subjekta krivičnog dela. S druge strane, time se omogućava da javna optužba ne deluje po svaku cenu u pogledu krivičnih dela kod kojih javni interes nije izražen u znatnoj meri, te se time rasterećuje i krivično pravosuđe (Škulić, 2006). Analiza modaliteta krivičnog gonjenja za neovlašćeno otkrivanje profesionalne tajne potvrđuje argumentovanost i logičnost navedenog shvatanja teorije, ali i stava zakonodavca da licu čija je lična tajna neovlašćeno otkrivena omogućiti da, iako nema svojstvo ovlašćenog tužioca, u potpunosti raspolaže tužbenim zahtevom javnog tužioca.

Saglasno tome, propisano je da ovlašćeno lice podnosi predlog za krivično gonjenje nadležnom javnom tužiocu u roku od tri meseca od dana kad je saznalo za krivično delo i učinioca. Takođe, ako je oštećeni usled neznanja podneo krivičnu prijavu ili je podneo predlog za ostvarivanje imovinsko-pravnog zahteva u krivičnom postupku, smatraće se da je time podneo i predlog za gonjenje. Propisano je i da će se blagovremeno podneta privatna tužba smatrati blagovremeno podnetim predlogom oštećenog, ako se u toku postupka utvrdi da se radi o krivičnom delu za koje se goni po predlogu.

Za krivično delo neovlašćenog otkrivanja tajne posebno je značajna okolnost da za maloletnike i lica koja su potpuno lišena poslovne sposobnosti, predlog za krivično gonjenje podnosi njihov zakonski zastupnik, s tim što maloletnik koji je navršio šesnaest

[8] NBP • Žurnal za kriminalistiku i pravo

godina može i sam podneti takav predlog. Ako oštećeni umre u toku roka za podnošenje predloga ili u toku postupka, njegov bračni drug, lice sa kojim živi u vanbračnoj ili kakvoj drugoj trajnoj zajednici, deca, roditelji, usvojenici, usvojitelji, braća i sestre mogu u roku od tri meseca posle njegove smrti podneti predlog odnosno, dati izjavu da postupak nastavljaju (čl. 53–56 ZKP).

Najzad, s obzirom na vrstu i visinu propisane kazne, izvršiocu krivičnog dela neovlašćenog otkrivanja tajne sudiće sudija pojedinac u skraćenom postupku.

7. Zaključak

Pravo na privatnost predstavlja jedno od najvažnijih sloboda i prava čoveka i građanina s kraja XX i početka XXI veka. Zbog toga je to pravo proklamovano u mnogim međunarodnim aktima, a eksplicitno je utvrđeno i odredbama Ustava Republike Srbije. Najzad, konkretnu potvrdu ovog i drugih osnovnih ljudskih prava i sloboda predstavlja propisivanje grupe krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina u posebnom delu Krivičnog zakonika, među kojima veliki značaj ima i krivično delo neovlašćenog otkrivanja tajni.

Profesionalna tajna se odnosi na sve što nosilac profesije sazna u kontaktu sa klijentom, a što ne sme biti dostupno drugim licima, posebno onima od kojih klijenti mogu imati štete ili trpeti posledice. Čuvanje profesionalne tajne ima poseban značaj u profesijama koje rade sa osobama izraženih psiholoških, psihopatoloških ili socijalnih problema. Reguliše se posebnim kodeksima uz striktnu obavezu čuvanja profesionalne tajne, sa eventualnim izuzecima za koje moraju postojati veoma važni razlozi ili zakonski osnov. Polazeći od toga, a po izričitom stavu našeg zakonodavca, ovo krivično delo može izvršiti advokat, lekar i svako drugo lice koje neovlašćeno otkrije profesionalnu tajnu (javni beležnik, sveštenik, psiholog, socijalni radnik, telohranitelj, i sl.).

Podaci koji su predmet otkrivanja predstavljaju ličnu tajnu. To su podaci o ličnosti, njegovim svojstvima, zdravstvenom stanju, odnosima u porodici ili sa drugim licima i svi drugi podaci koji spadaju u sferu privatnosti pasivnog subjekta, a koji nisu uvredljivi ali izazivaju stid kod pasivnog subjekta ili sažaljenje kod onih koji za njih čuju. To moraju biti činjenice iz života nekog lica koje se objektivno mogu smatrati tajnom, a ne zato što to lice ne želi da to drugi sazna. Da li je takva činjenica objektivno lična tajna, određuje se u svakom konkretnom slučaju prema njenoj sadržini i štetnosti posledica koje bi nastale nakon otkrivanja.

Posebno treba imati u vidu da se problematika neovlašćenog otkrivanja tajni može posmatrati sa različitih aspekata, ali i u različitim kontekstima. Posmatrano sa aspekta normativnog uređivanja, odgovornost za neovlašćeno otkrivanje tajni može biti ne samo disciplinska i građanska, već i krivičnopravna. U svakom slučaju, dužnost čuvanja profesionalne tajne predstavlja jedan vid ostvarivanja ustavom zagarantovanih prava na ljudsko dostojanstvo i privatnost.

Na kraju, sa sigurnošću se može zaključiti da podaci koji predstavljaju profesionalnu (pozivnu) tajnu za učinioca i, istovremeno, ličnu tajnu za pasivnog subjekta, u Republici Srbiji uživaju solidnu legislativnu zaštitu, što je od nesumnjivog značaja za demokratski razvoj društva i predstojeće evropske integracije. Sankcija

zaprećena za neovlašćeno otkrivanje tajne sasvim je adekvatna, jer je primerena ovom i drugim blažim oblicima ugrožavanja prava na privatnost. Na isti zaključak upućuju i identična rešenja iz uporednog prava.

8. Literatura

- Atanacković, D. (1985). *Krivično pravo: posebni deo*, Beograd: Službeni list SFRJ.
- Dabić, Lj. (2008). Zabrana oglašavanja i dužnost čuvanja profesionalne tajne u oblasti slobodnih profesija, *Pravna riječ*, 17, 89–104
- Dorđević, Đ. (2009). *Krivično pravo: posebni deo*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- Grum, D. (2004). *Priručnik za istražitelje povrede ljudskih prava* (prevod). Beograd: Fond za humanitarno pravo.
- Jevtić D. (1956). Kriminološko psihološki osvrt na odavanje tajne, *Narodna milicija*, 11, 16–27.
- Jovanović, Ž. (1973). *Krivično pravo (posebni deo)*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
- Lazarević Lj. i dr. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje: Obod.
- Najman V. (1967). Šta je tajna: tajna u razmerama krivičnogpravnog zaštite, Beograd: Export-Press.
- Petrović-Škero, V. (2005). Pravo na privatnost i lekarska tajna, *Izbor sudske prakse*, 1, 5–9.
- Radišić, J. (2002). „Dužnost čuvanja medicinske tajne“, *Anali Pravnog fakulteta*, 3–4, 325–337.
- Stojanović, Z. (2007). *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd: Službeni glasnik.
- Škulić, M. (2006). *Krivično procesno pravo: opšti deo*, Beograd: Službeni glasnik.
- Tahović, J. (1953). *Krivično pravo: posebni deo*, Beograd: Naučna knjiga.
- Unković, D. (1989). *Strategija i tehnika zaštite poslovnih informacija*, Beograd: Savremena administracija.
- Zabel, B. (1970). *Poslovna tajna*, Beograd: Institut za uporedno pravo.

Pravni propisi

- Opšta deklaracija o pravima čoveka, *Službeni list FNRJ*, 0/1948).
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, *Službeni list SFRJ*, 7/1971.
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, 9/2003, 5/2005.
- Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, 98/2006.
- Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.
- Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni list SRJ*, 70/2001, 68/2002; *Službeni glasnik RS*, 58/2004, 85/2005, 115/2005, 46/2006, 49/2007, 122/2008, 20/2009, 72/2009.
- Zakon o tajnosti podataka, *Službeni glasnik RS*, 104/2009.

UNAUTHORIZED DISCLOSURE OF SECRETS

SUMMARY

The right to privacy is one of the most important rights and freedoms of a man and a citizen in the late twentieth and early twenty-first century. Accordingly and starting from the need for human rights and freedom to be identified, prescribed and effectively protected within the national legal system, our legislators incriminated unauthorized disclosure of secrets. Proceeding from this, the paper analyzed the crime will be legislative in Article 141 of the Criminal Code of the Republic of Serbia, and made the appropriate comment on the content of personal and professional (dial) secrets, and the similarities and differences between the disclosure of professional and trade secrets. On the basis of this it can be concluded that in the Republic of Serbia the data from the sphere of privacy, which on the one hand represent personal and on the other hand professional secrets, enjoy a solid legislative protection, which is of undoubted importance for the democratic development of society and the upcoming European integration.